

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Rikosseuraamusala Talentia ry kiittää mahdollisuudesta lausua valmistelussa olevaan asiaan. Nähdäksemme ehdotusten tullessa voimaan syntyisi tarve tarkemmalle valvonnalle, jotta toiminta perhe- ja laitoshoidossa olisi tosiasiallisesti lapsen edun mukaista. Lapsen kanssa työskentelevien ammattilaisten tietoa ja osaamista tulisi merkittävästi lisätä. Erityisesti perhehoito kaipaa tällä hetkellä vahvempaa valvontaa sekä selkeämpiä yhteistyössä sovittuja käytäntöjä. Vahvempi valvonta edellyttää luonnollisesti suurempaa työntekijäresurssia ja sitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on tosiasiallisesti aikaa toteuttaa valvontaa sekä ylläpitää yhteistyötä. Tämä tarkoittaa käytännössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakasmitoitustamäärän pienentämistä merkittävästi.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Laitoshoidon osalta ehdotus tarkoittaa jossain määrin vastuuta sijaishuoltoa toteuttavan lastensuojelulaitoksen johtajalle ja henkilöstölle sekä tarkoittaa rajoituksiin liittyvää tiedonkulkua lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Perhehoidon osalta arjen tason konkretia jää edelleen tarkentumattomaksi. Lakiehdotuksen 4 a § mukaan sosiaalityöntekijän tulee asiakassuunnitelmaa laatiessaan keskustella tarpeen mukaan 30 §:n 2 momentissa tarkoitettujen tahojen kanssa menettelytavoista ja kasvatuseriaa- ja kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä, joiden avulla sijaishuoltoa toteutetaan. Tämä kohta on jättää epäselväksi miten käytännön menettelytavoista, säännöistä ja käytännöistä sovitaan. Mahdollisimman selkeästi auki kirjatut yhdessä sovitut käytännöt ja säännöt luovat selkeyttä perhehoitajan arkeen, ja tätä nykyisellään lakiehdotus ei edellytä.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisuonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

-

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Esityksessä todetaan, että ehdotukset täsmentävät sijaishuollossa olevien lasten palvelujen järjestämistä ja organisointia, mutta niiden kustannukset eivät merkittävästi muutu. Rikosseuraamusala Talentia ry arvioi, että ehdotuksella tulee olemaan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia henkilöstön ammatillisen osaamisen tarpeiden ja sosiaalityöntekijöiden työn uusien vaatimusten vuoksi. Ehdotusten kokonaisvaltainen pyrkimys on taata entistä laadukkaammat palvelut ja tämän tavoitteen saavuttamiseksi taloudellisia vaikutuksia väistämättä ilmenee.

Lakiesityksen mukainen kuntouttava suljettu laitospalvelu koskee alaikäisiä nuoria, joilla rikosasioiden käsittely on kesken, mutta ei nuoria, joilla on täytäntöönpanokelpoinen tuomio, jonka he jatkossakin suorittavat vankilassa.

Lakiehdotuksen 49 a § mukaan kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun voitaisiin sijoittaa (toistaiseksi) lapsi, joka käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja. Tämä on määriteltämänä vielä hyvin tarkentumaton ja jättää vastuun sosiaalityöntekijälle siinä, mikä on riittävä määrä ”muita rikollisia tekoja” tai kuinka vakavia nämä rikolliset teot ovat. Rikosseuraamusala Talentia ry:n näkemyksen mukaan ”muu rikollinen teko” tulee säännöksessä määritellä yksityiskohtaisesti. Nykymuodossa määritelmä on liian lakea.

Kuntouttavan suljetun laitospalvelun toimeenpano ehdotuksen kohdan 49 e § mukaisesti vaatii merkittävää henkilöstöresurssia sekä luo huomattavia tarpeita henkilöstön syventyneelle osaamiselle asiakaskunnan tarpeiden mukaiseen kuntoutustyöskentelyyn. Lisäksi lakiehdotuksessa määritetyt tarpeet palveluntuottajalle yhteydenpidon suhteen (tiheydeltään sekä tuotettavalta aineistoltaan) lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa vaatii nykytilaa enemmän henkilöstöresurssia.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyyttä?

Rikosseuraamusala Talentia ry näkee, että sosiaalialan ammattihenkilöt tulee mainita erikseen ehdotuksen kohdassa 49 d § Kuntouttavan suljetun laitospalvelun henkilöstö. Sosiaalialan korkeakoulutettujen osaaminen tulee tuoda näkyvämmäksi esityksellä ja lakiehdotuksessa tulee tuoda esiin turvallisuuden lisäksi kuntoutuksen varmistaminen.

Esityksestä tulisi käydä selkeämmin ilmi, että vaikuttava kuntoutustyö edellyttää laajaa osaamista sekä kokemusta pitkäjänteisestä kuntoutustyöstä. Henkilöstöllä tulee olla tosiasialliset mahdollisuudet kouluttautua mm. neuropsykiatristen tarpeiden kohtaamiseen ja tukemiseen, traumasensitiivisyyteen työotteessaan, psyykkisen hyvinvoinnin sekä päihitteettömyyden tukemiseen.

Kohdassa 49b todetaan, että ”palvelun tulee perustua ammatillisesti koulutettujen aikuisten intensiiviseen läsnäoloon”. Läsnäolo itsessään ei ole riittävä kuvaamaan vaativaa ja intensiivistä vuorovaikutustyötä ja tähän on tarpeellista lisätä ”... ja työskentelyyn”.

Kohtaa 49 d tulisi tarkentaa siten, että yksikön henkilöstöön tulee kuulua kyseessä olevan ammattiryhmän edustajat. Nykymuotoinen ”tulee olla käytettävissä” jättää mahdollisuuden sille, että edustaja on vain nimellinen eikä tosiasiassa yksikön käytettävissä. Lisäksi nykymuotoinen mahdollistaa sen, että tehtävä täytetään tosiasiassa ostopalveluna ja edustaja on saatavilla vain harvoin.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Asiakassuunnitelman tarkastaminen vähintään neljän kuukauden välein edellyttää merkittävää sosiaalityöntekijäresurssin lisäämistä siten, että yhdellä sosiaalityöntekijällä olisi vastuullaan korkeintaan 15 asiakasta. Tämänhetkinen lainsäädäntö, jonka mukaan yhdellä sosiaalityöntekijällä saa olla vastuullaan 30 asiakasta, ei mahdollista asiakassuunnitelman tarkistamista edes nykylainsäädännön mukaan vuoden välein.

Oikeusasiamies on saanut merkittävän määrän kanteluja, jotka koskevat lasten kohtelua niin lastensuojelulaitoksissa kuin perhehoidossa. Sijaishuollon piirissä lasten perusoikeuksia on loukattu, eikä lapsia ole kohdeltu lakien mukaisesti. Kunnat, hyvinvointialueet ja lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät ovat saaneet oikeusasiamieheltä vakavia huomautuksia sijaishuollon valvonnan puutteellisuudesta. Tämän perusteella on syytä todeta, että sijaishuollon valvontaa on syytä tehostaa. Oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota työntekijöiden puutteelliseen tietoon rajoitustoimenpiteistä sekä valvontavelvollisuudesta. Oikeusasiamies on huolissaan sosiaalitoimen resurssipulasta sekä lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden kohtuuttomasta työtaakasta. (Seppänen 2020.)

Lähde:

Maija Seppänen: Kasvatuskäytännöt ja rajoitustoimenpiteet lastensuojelun sijaishuollossa. Jyväskylän yliopisto 2020.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Erityisen huolenpidon jaksoon esitetään merkittävää nostoa ajanjaksollisesti. Nykyisellään jakso voi olla 30 vuorokautta sekä erittäin painavasta syystä jatkoa enintään 60 vuorokautta. Esityksessä on nyt kasvatettu jaksoa 90 vuorokauden mittaiseksi sekä erittäin painavasta syystä tälle jatkoa enintään 90 vuorokautta.

Kuntouttavan suljetun laitospalvelun päätös taas on ehdotuksen 49 c § mukaan voimassa toistaiseksi. Lapsen sijoitus tulee lopettaa, kun 49 a §:n mukaista perustetta sijoitukselle ei enää ole.

Rikosseuraamusala Talentia ry näkee merkittävänä haasteena lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle määrittää näiden perusteiden toteutuminen lapsen tilanteessa, kun kuntouttava suljettu laitospalvelu rajoituksineen saattaa katkaista mm. päihteenkäytön, väkivaltaisen käyttäytymisen tai rikolliset teot kuten varkaudet tai petokset. Miten estetään katkonaisuus palveluissa, kun suljetut olosuhteet muuttavat (toivotun mukaisesti) tilannetta? Lainkohdan tulee antaa lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle selkeyttä, siten että valtakunnallisestikin osataan tulkita yhtenäisesti "toistaiseksi, kunnes perustetta ei ole" vaikuttavuuden ja pitkäjänteisyyden takaamiseksi.

Samoin erityisen huolenpidon jaksoa arvioitaessa nousee tarve sosiaalityöntekijäresurssin kasvattamiselle, kun jakson pituutta nostetaan kolminkertaiseksi. Ajanjakson määritelmä sisältää sosiaalityöntekijän merkittävän vastuun ajantasaisesti arvioida ehdotuksen mukaisesti vaikuttavuutta: "Erityisen huolenpidon jakso on lopetettava välittömästi, jos se osoittautuu tehottomaksi sille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tai kun sen tarvetta ei enää ole. Lopettamisesta päättää 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä." Tämä tulee ottaa huomioon esityksen taloudellisissa vaikutuksissa kasvavana tarpeena sosiaalityöntekijän resurssille.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Lakiesityksen kohta 60 c § erityisen huolenpidon jakson toimeenpanosta kuvaa moniammatillisuutta ja karkeasti jakson sisältöä. Rikosseuraamusala Talentia ry näkee, että toimeenpanosta puhuttaessa tulee kirjata selkeämmin kuntoutuksen rakentumista erityisen huolenpidon jaksoon. Ehdotuksessa tulee kuvata, miten kuntoutuksen sisältö tavoitteineen nousee asiakassuunnitelmasta ja miten moniammatillisen työn vastuut kirjataan selkeästi.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

-

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Rikosseuraamusala Talentia ry näkee tarpeellisenä lisäyksenä kohdassa 68 § “mikäli kiinnipitoon joudutaan turvautumaan toistuvasti, on sosiaalityöntekijän arvioitava millä tavoin kiinnipidot olisivat vältettävissä lapsen edun huomioivalla tavalla”. Rikosseuraamusala Talentia ry haluaa tuoda esiin, että nykyiseen verrattuna ehdotus lisää sosiaalityöntekijöiden työmäärää, mutta pitkällä aikavälillä voi vaikuttavuudessaan hidastaa erittäin haastavaksi etenemässä olevia tilanteita, ja siten tuottaa pitkällä aikavälillä myönteisiä taloudellisia vaikutuksia.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

-

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Rikosseuraamusala Talentia ry näkee erittäin tarpeellisenä ehdotuksen mukaisen selkeyttämisen, lainkohdan laajentamisen sekä vastuiden jakamisen.

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

-

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Sijoituspäätös kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun sisältää 71 §:ssä erityiset vapauden rajoitukset (mm. liikkumisen rajoittaminen ja säännöllinen henkilökatsastus). Pelkkää sijoituspäätöstä ei voida pitää riittävänä vaan näistä tulisi tehdä erillinen hallintopäätös.

Koska sijoituspäätös olisi toistaiseksi voimassa oleva, voisi se johtaa monen nuoren kohdalla kohtuuttomaan lopputulemaan ja perusoikeuksien kapenemiseen.

Nähdäksemme rajoitusten intensiteetti ja sisältö tulisi sisällyttää erikseen tehtävään hallintopäätökseen. Asiakassuunnitelmaan tehtävä kirjaus ei ole riittävä, sillä asiakassuunnitelma ei ole hallintopäätös johon voisi hakea muutosta.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen. Hyväksytyksi tuleminen ja yhteisöön kuuluminen ovat ihmisen perustarpeita ja erityisen keskeisiä nuoruudessa.

Nuorten taipumus hakeutua rikolliseen toimintaan ja päihteiden pariin liittyy usein yhteenkuuluvuuden tarpeeseen, kokeilunhaluun ja jännityksen hakuun. Esimerkiksi ryhmäpaine voi johtaa siihen, että nuori kokeilee rikosta tunteakseen kuuluvansa joukkoon. Myös päihteiden kokeilu saattaa alkaa huvikseen, mutta johtaa nopeasti hallinnan menettämiseen ja vakaviin seurauksiin. Yhteisön puuttuminen tai perheen epävakaa tilanne voi ajaa nuoren etsimään merkitystä elämänsä muualta. Päihteitä käytetään usein pakenemaan rikollisen elämän aiheuttamaa stressiä. Syvemmälle jouduttaessa päihteiden avulla pyritään myös turruttamaan vaikeita tunteita. (Metsäranta 2024.)

Lapsella/nuorella, jolla on päihteiden väärinkäyttöä tai päihderiippuvuus, hoitoon tulee aina sisältyä myös perheen hoitaminen. Hoidon jatkuvuuden ja kokonaisuuden turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Hoito on usein jaksoittaista ja toistuvasti keskeytyvää, elleivät osapuolet sitoudu riittävästi tavoitteisiin. Selvästi diagnosoidulla ja jo murrosiässä todetulla päihteiden ongelmakäytöllä on ilman hoitoa erittäin huono ennuste. (Lönngqvist & Marttunen 2001.)

Rikosseuraamusala Talentia ry esittää ehdotukselle lisättävän kuntoutuksen näkökulmaa sekä selkeytettävän moniammatillista yhteistyötä ja sen vastuita. Nykyisellään ehdotus lisää lapsen

asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuuta prosessin eri osissa, mutta moniammatillisuus jää pintapuoliseksi.

Kokonaisuuden valmistelussa mielestämme tulee pysähtyä syvemmin sen äärelle, miten suljettuun laitospalveluun sijoittaminen edistää mm. lapsen hyväksytyksi tulemisen kokemusta, yhteiskuntaan kiinnittymistä sekä koko perheen hyvinvoinnin tukemista?

Lähteet:

Jouko Lönnqvist ja Mauri Marttunen: Nuorten päihdeongelmien hoito. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2001.

Camilla Metsäranta: Nuorisorikollisuus ja päihteet – Osa 1: ”Kierre, joka vei mukanaan”. Nuortenlinkki 13.12.2024.

Raittola Familia
Rikosseuraamusala Talentia ry

Raittola Familia
Rikosseuraamusala Talentia ry